

SODOBNI INTELEKTUALEC -
FUNKCIJA, ČAS IN DRUŽBA

Teze iz daljše študije

Povzetek. *Intelektualec je nesporno osebnost, ki nekako ("nevidno") "vlada" družbi kot "duh dobe" (brez kakršnekoli uradne oblasti), ne da bi se sam tega zavedal ali namerno k temu težil. Govoriti o njem nasploh ni lahko, ker je intelektualec (p)osebnost zase. Pa vendar skušam v razpravi (obliki tez) zapisati nekaj splošnih ugotovitev - trditve. Te so: da je intelektualec inteligent par excellence, a noče pripadati inteligenci kot etabliranemu sloju sistema; da se je intelektualec razvijal z razvojem same družbe (svetovne in nacionalne), vendar nekako po nasprotnem polu, kot njena kritična zavest; to je, v nasprotju z njo, v protislovju, ki ga nosi tudi v sebi; zaradi česar ga imenujejo tudi "nesrečna zavest" - samega sebe in dane družbe. Čeprav zasledimo neke značilnosti intelektualca že pri osebnostih starega in srednjega veka, pa je sodobni intelektualec vendarle produkt meščanske družbe oziroma industrijskega-kapitalističnega sistema; zdaj pa vse bolj kot produkt postindustrijskega sistema (družbe). Zaradi česa se sprašujemo, ali je (bo) intelektualec še potreben oziroma ali naj bi bil precej drugačen? Avtor razprave prvo možnost zavrača, drugo pa sprejema (ker ne bo nikoli nobene družbe brez protislovij, za analizo katerih so intelektualci posebni "eksperti"). Le da bodo izraz drugačne duhovne kritične kreativnosti.*

Ključni pojmi: *intelektualec, inteligent, etablirani sloj sistema, postindustrijski sistem.*

Kakšno imamo mnenje ali stališče o intelektualcu(-cih) je v mnogočem odvisno od tega, ali je "on" tudi "v nas" ali se tudi mi čutimo vsaj deloma kot intelektualci.

I

Etimološko je beseda intelektualec latinskega izvora: *intelligere, intellectus, intellectualis*. V slovarju najdemo za intelektualec prevod: umski (umni) človek, človek (raz)uma, razumnik. Toda latinska beseda *intelligere* je tudi izvor besede

* Dr. France Černe, zaslužni redni profesor Univerze v Ljubljani.

inteligent(-nost), ki jo slovenimo kot: pameten človek, razumnik, izobraženec in inteligenca, ki jo prevajamo kot umnost, bistrumnost... pa tudi kot poseben sloj visoko izobraženih - kot umskih (intelektualnih) delavcev oziroma ustvarjalcev (izobraženstvo).

Ali sta potem intelektualci in inteligentni istopomenska termina? Čeprav je kar precej primerov, ko ljudje ti dve besedi zamenjujejo oziroma po vsebini enačijo (npr. tudi Kautsky, Lenin) pa po mojem mnenju nimajo prav (Fougeyorollas 1960).

Za takšno mojo trditev navajam naslednje dokaze: inteligent je a) ali zaposleni ali v samostojnem poklicu, b) visokoizobraženi strokovnjak (ekspert) v različnih vejah dejavnosti (poklicno kot inženir, ekonomist, zdravnik, pravnik itd.); tudi umetnik različne vrste pa tudi lahko duhovnik itd.; c) inteligenca pa je tudi sloj, ki je del t.i. srednjega razreda in se po funkciji nahaja bližje višjim kot nižjim slojem družbe. Za intelektualca je značilno, da se ukvarja, razen s svojo morebitno strokovno - poklicno dejavnostjo, še z neko, javnodružbeno - socialno, kulturno, politično, gospodarsko, pravno itd. problematiko in da uporablja svoj ustvarjalni, kritično analitični razum za kritično razmišljanje in razlago nekaterih pojavov oziroma temeljnih problemov sveta, lastne družbe, družbenega razvoja in človeka v njej. S čimer se mora rizično soočiti z etabliranimi družbenimi strukturami.

Tako sem zelo preprosto že podal "*differentia specifica*" za ožjo opredelitev intelektualca, zlasti sodobnega.

Intelektualec je po mojem mnenju 1) inteligent-en, vendar ne samo to. Je prav tisto, kar sem dokazoval, da nekdo ni, če je samo pripadnik inteligence, ki je celo pogosto v spopadu zlasti z vidnimi predstavniki inteligence, ki je (inteligent) praviloma etabliran v strukturo sistema. 2) Intelektualec je posebna osebnost - jaz, ki ne pripada tako rekoč nikomur - ne sloju, ne razredu, ne državi; nekateri pravijo, da nima mandata za funkcijo in ne statusa v družbi, katerega bi mu dodelila neka avtoriteta (Sartre 1972). 3) Intelektualec naj bi bil tako rekoč predstavnik "generičnega človeka" v človeku, kot *species sui generis*. 4) Je tudi neke vrste "univerzalist", ki je priznan strokovnjak (ekspert) v svoji stroki pa naj gre za naravoslovne ali socialne-humanistične vede, za inženirsko-tehnično stroko ali pa za umetnost, filozofijo itd. Obenem s tem strokovnim področjem pa se ukvarja tudi z vsemi *Weltratsel* kot s konkretnimi družbenimi - javnimi problemi doma in v svetu. 5) Intelektualec je vsakdo, ki praviloma ni na oblasti in tudi ni ožji svetovalec oblasti oziroma vladi. Nasprotno, praviloma se z oblastjo spopada. 6) Intelektualec je nadalje (vsaj praviloma) v javnosti znana, tudi že pomembna osebnost - s široko razgledanostjo in radijem delovanja, ki 7) uporablja svoj ekspertni in kritično analitični um za nakazovanje pravilne diagnoze pa tudi terapije za obolelo družbo. 8) Za intelektualca, zlasti visokega kova, so značilne lastnosti kot: vitalnost, ognjevitost, inventivna ustvarjalnost, lahek prehod od ene na drugo temo - razpravo itd. 9) Pravimo tudi, da so intelektualci glasniki in zaznamovalci dobe, predstavniki kulture, predstavniki (kritične) ustvarjalnosti naroda, da je v njih "naseljen duh dobe", da vidijo stvari - procese globlje in dalje vnaprej, tudi prej kot nekateri pripadniki inteligence. 10) Da se intelektualci zaveda, da deluje univerzalno, da bi služil posamezniku, kar pa je protislovno in pomeni, da je intelektualci "nesrečna zavest" (o tem več kasneje).

Če sem tako skušal najsplošneje, razlikovalno opredeliti intelektualca nasploh, ga je še vedno potrebno predstaviti podrobneje s pomočjo njegovega značaja, načina vzpostavljanja razmerij z okoljem, z drugimi ljudmi, z družbo oziroma z njenimi institucijami, ne na koncu z znanostjo in z znanstvenim raziskovanjem, še posebno, če gre za strokovnjaka znanstvenika.

Intelektualec nekako pozna predvsem svoj red, zunanji mu je vsiljen, zato se kaže navzven neredko v nekem bohemskem obnašanju - kot neredoljubljen, kot nediscipliniran, celo anarhičen, čeprav intelektualci ni anarhist v klasičnem pomenu kot sta bila npr. Bakunin ali Kropotkin. Iz tega razloga tudi ne more biti strankar (partijec) ali vsaj ne dober. Če že vstopi v neko stranko, jo kmalu zapusti ali pa zamenja, lahko jo tudi samo podpira v nekih, zanj pravih akcijah (glede na njegovo presojo).

Vsak intelektualci ima nekako svojo filozofijo; ne pristaja dobesedno na nobeno drugo - tujo. Celo kritizira filozofe - kolege ali tudi druge, ki se ukvarjajo s filozofijo.

Zaradi tega njegovih intelektualnih razmišljanj ne sprejema v celoti nobena stranka, še manj pa jih vključi v svoj ideološki program. Njegova "ideologija" je zanj dejansko njegov sistem idej; čeprav stvarno ne priznava, nima nobene (uradne) ideologije, se nobeni ne podreja (Sartre 1981). Ne more živeti - ustvarjati v okviru utesnenih kanonov neke ideologije, ki veže, ki zahteva hierarhično disciplino podrejanja itd. Njegove ideje so vendar kritika vsake ideologije.

Tako njegov cilj kot metoda mišljenja je kritika - kritika kritičnega duha, ki trga celoto v protislovne dele, kritika ki ruši oziroma odpravlja stare paradigme in oblikuje nove, anti... Čeprav pa pri tem intelektualci večkrat pozablja na samokritiko. Navzven, nasproti uradni politiki, oblasti-vladi, vladajočim strankam zveni kritika intelektualca kot oporečništvu, ki ga dodatno izolira od "uradne družbe", spreminjajoč se tako v individualnega "strelca".

Intelektualcu ne pomeni uspeh prodor njegovih idej v vsakodnevno prakso, ampak je zanj že sam uspeh izvedba nečesa na poseben način. To je njegova kultura. S tega vidika ne govori, ne piše razprav, knjig... zaradi honorarja - denarja, tudi ne zaradi javnega priznanja ali slave. Njegov produkt je konstrukt kritičnega uma in ni blago, ki ima neko menjalno vrednost, ima pa zanj prav v trenutku rojevanja največjo vrednost. Morda ga nekoliko zanima le še javno reagiranje, zlasti med drugimi intelektualci, pa tudi nižjimi sloji (o čemer bom še govoril). Prisotnost v družbi, ki jo kot intelektualci iritira z novimi idejami kot paradigmami, spreminjajoč tako *status quo* starih, preživetih paradig - kot *prime mover*, kot *keytrigger*; je zanj največje zadovoljstvo oziroma ima za njega največjo vrednost. Čeprav moram takoj dodati, da večina znanih, velikih intelektualcev ni bilo zaradi tega *proletariat d'esprit* (L. Aragon).

In kako je s trditvijo, da so veliki intelektualci na strani eksploatiranih množic, delavskega razreda..., kar jim tudi oblasti večkrat očitajo (da so hujskači, revolucionarji..., ki netijo nemire, spodbujajo nezadovoljstvo, pripravljajo tla revoluciji itd.)?

Sartre to na poseben način zanika. In morda ima celo prav. Sklicuje se na to, da je intelektualce univerzalist, ki skuša razumeti celoto. Da bi torej razumel družbo kot celoto (kaj je, s kakšnimi protislovji je obremenjena itd.), mora imeti nek zorni kot. Ta pa naj bi bil pravilen, če sovпада z zornim kotom in z interesi tistih, katerim je v neki družbi največ prikrajšano. Le tako se intelektualce s kritično metodo dokoplje do t.i. objektivne stvarnosti - resnice. S čimer pa se nekako tudi poistoveti s tem razredom ali s temi sloji in postane - hote ali nehote - če ne revolucionar, pa vsaj radikalni reformist. Nekateri pravijo temu ne več revolucionar, ampak prosvetitelj (nemško *Aufklärer*), npr. Habermas.

Ali je intelektualce s tem dejansko na strani "ponižanih in razžaljenih", je pa že drugo vprašanje.

Mnogokrat slišimo vprašanje, zakaj so intelektualci nekako le pristaši negativne dialektike; pglavitna jim je namreč anti-teza, ne sinteza (ki je po svoje tudi kompromis)? Ali je takšen fanatizem v skladu s kritičnim umom intelektualca ali ne postaja s tem tudi anti-intelektualist, kot nekateri imenujejo npr. Rousseau-ja (ki ga imenujejo anti-intelektualističnega intelektualca - Lapassode 1960)? Odgovor na to vprašanje ni preprost. Ta "anti" izvira iz njegovega specifičnega človeškega značaja. Kaže, da je v njem močno razvit tisti Dawkinsov "egoistični gen". Antitezna metoda je zanj sprejeta metoda, ki je za njega uspešnejša kot t.i. klasična, empirična, formalizirana znanstvena metoda (a o tem kasneje). Čeprav tudi ni izključeno, da je del njegove "intelektualščine", ki že intelektualizem oziroma intelektualnost predstavlja v pejorativnem pomenu.

Intelektualec praviloma ni nacionalist. Čeprav to ne pomeni, da ni borec, recimo proti zatiralcem - okupatorju, v boju za domovino in svobodno družbo (primer: večina francoskih intelektualcev je bila v odporiškem gibanju, to je v boju proti fašizmu, najprej v Španiji, zatem pa v domovini - Franciji). Vendar je njegova domovina še nekaj drugega, ne le nacionalna družba oziroma ožje država. Za večino naprednih intelektualcev je prva domovina domovina človeka, to je človeška - svetovna družba ali človeški rod. Prav iz tega razloga so intelektualci sistemsko kritično gledano analitični holisti in humanisti. Tudi ideje in teorije za njih ne poznajo meja. Ne glede na to, da so bile med intelektualci tudi izjeme, kot je npr. veliki nemški filozof M.Heidegger, ki je l. 1933 deklarativno podprl Hitlerja.

V tem kontekstu je tudi razumljivo, da je večina intelektualcev predanih svobodi v vsakem pogledu. Za njih je svoboda edino zagotovilo za nekaj drugačnega - možnega, na temelju propadanja stanj *status quo*. To je zanje glavno zadovoljstvo in spodbuda za nadaljnje intelektualno delovanje. Sartre pravi, da je "človek zaslužjen s svobodo".

Intelektualci živijo kot ljudje lastno življenje. Ne poznajo togih pravil, kar je povezano z njihovim razboritim kritičnim duhom. Bolj so ekstravagantni kot pa posebneži. Ne iščejo samo drugačne družbe, ampak tudi drugačen stil življenja. Tako bomo lahko naleteli na intelektualca, ki živi bohemske, drugje pa zopet na nekoga, ki živi samostansko. Zlasti velja za mnoge francoske intelektualce, da so večkrat menjali svoje ideje, pripadnost stranki ali gibanju (kot primer navajam zopet Sartra).

Intelektualci se proglašajo za borce za resnico. To pa iščejo drugače kot to počno oni sami kot eksperti, to je kot samo formalizirano znanstveno resnico (o tem več kasneje).

Posebna značilnost za intelektualca je njihov poseben jezik. Prihaja do semantičnih razprav, ali naj takorekoč preko načina konstruiranja stavkov zvemo za stopnjo intelektualnosti nekega intelektualca. In res, jezik intelektualca je zlasti, če je izpod peresa pisatelja, izreden, duhovit, poln metafor in aforizmov, vsestranski, globok, pogosto tudi jedek, celo ciničen. Tako so upravičeni tisti, ki imenujejo intelektualce *l'homme de lettres*. Čeprav ni malo tudi tistih, ki dvomijo v eksaktnost besednega izražanja intelektualcev, obtožujoč jih literarizma in verbalizma. Tako Wittgenstein razume intelektualca kot "posebni govorni sloj, ki igra posebno govorno igro" (Gouldner 1975). Duke of Wellington pa jih imenuje *scribbling set* (prevod: "škrupala s peresom" (Frankel 1974). Mnogim intelektualcem tudi očitajo, da spretno uporabljajo eristiko oziroma majevtiko pa tudi sofistiko. Vse to vodi kdaj pa kdaj do pravih jezikovnih vojn med intelektualci (zlasti v Franciji).

Že nekaj navedenih različnosti ali izjem v značaju in delovanju intelektualcev nam daje pomisleke, da intelektualcev ni lahko tipsko določiti. Ker niso statistična kategorija, ampak dinamično družbena. Torej za to, kdo je intelektualec, ni nekih enotnih mer. Tako ne bodo intelektualci tisti, ki sodelujejo v množičnih demonstracijah proti ukrepom vlade in ne nekdo, ki samo podpiše manifest proti zatiranju Kurdiv. Kar gotovo ni prav. To kar bi rad poudaril pa je, da pride do prave ocene, ali je bil in koliko je bil nekdo pravi intelektualec, šele praviloma *post mortem* - šele z vsestransko analizo in oceno njegove vsestranske osebnosti in dejavnosti. Zaradi tega ni primeren noben epitaf za časa življenja nekega intelektualca.

S tega vidika je vsaka najsplošnejša opredelitev intelektualca vedno preveč abstraktna, da bi bila resnična. Potrebna nam je njegova celotna biografija in bibliografija, da bi lahko vrednotili, koliko je kdo bil ali ni bil intelektualec.

Morda je splošna opredelitev česarkoli primerna in priročniško poučna za ljudi, ki potrebujejo kratko, slovarsko opredeljevanje različnih kategorij ljudi oziroma osebnosti. Proti njej pa bodo prav gotovo prvi intelektualci. Dejansko so oni tisto, kar so...

Prav zato obstajajo poskusi t.i. posebne klasifikacije intelektualcev v različne podvrste. Če jih samo nekaj naštejemo: klasični in sodobni, pravi in nepravi, levi in desni, napredni in koservativni, revolucionarni in nerevolucionarni, humanistični in nehumanistični, veliki in manjši intelektualci (Bon in Burnie 1966). Prav s temi pridevniki pa potem nadalje klasificirajo na podoben dvojni način kategorije: intelektualnost, intelektualizem (ne kot filozofska smer), intelektualizacija.

Javno mnenje o intelektualcih je precej pestro. Še posebej pa je zaostren odnos različnih režimov, strank oziroma vlad do njihovega pisanja in delovanja. Tako imamo o njih mnenja, da so duh časa, dobe, tudi velikani duha, obenem pa da so čudaki, zmede, ničvredneži, duhovni prekucuhi, rdečkarji in še kaj. Zaradi njihove velike moči oziroma vpliva na javnost, so jih zlasti v totalitarnih državah preganjali, jim sodili (tako v Hitlerjevi Nemčiji kot v Stalinovi SZ), uprizarjajoč pravo sodobno inkvizicijo. Pa tudi meščanski demokratični režimi niso ravno navdušeni nad inte-

lektualci oziroma prijazni z intelektualci, šikanirajoč jih na različne načine, zlasti z omejevanjem njihovega statusa v družbi, z izolacijo v medijski javnosti itd. (glej obdobje maccarthizma v ZDA).

Le malo je bilo voditeljev držav kot je bil de Gaulle, ki je na zahtevo nekaterih po aretaciji Sartra, zaradi podpisa manifesta 121-tih kot obsodbe eskalacije alžirske vojne, menda dejal: "Pustite intelektualce naj delujejo... Voltaire se ne aretira..."

III

O vprašanju, kdaj se je pojavil termin intelektualec v razvoju družbe so dokaj različna mnenja.

Eno mnenje zastopa, da se je pojavil intelektualec kot družbena kategorija že zdavnaj, kot neki zarodek ali prototip sodobnega intelektualca, to je z delitvijo dela na fizično in maloštevilno "umsko" delo ali tudi s prvimi oblikami civilizacije oziroma s prvo kulturno stopnjo. Nekateri pravijo, da so to bili šamani, magi, vrači, kasneje svečeniki-duhovni, še kasneje misleci-modreci, prvi filozofi v Aziji, v stari Grčiji in Rimu. Tem naj bi zgodovinsko sledil srednjeveški tip intelektualca, ki naj bi se v glavnem rekrutiral iz vrst sholastikov (npr. T. Akvinski), na koncu srednjega veka pa tudi iz vrst reformatorjev.

Tretji pa povezujejo pojav intelektualca šele z rojstvom industrijskega, kapitalističnega, tržnega sistema, ki temelji na še podrobnejši delitvi dela tako v gospodarstvu kot v družbi sploh. Tako naj bi bili nekakšni prvi intelektualci renesančni humanisti kot ostrí nasprotniki mračnega srednjega veka. Še vedno pa v glavnem kot filozofi, skupaj z nekaterimi laiki, kot pisatelji ali komunarji. Znanost je bila namreč tedaj šele v povojih pa zato še ne moremo govoriti o znanstvenikih intelektualcih.

Tako da se dejansko poraja sodobni intelektualec šele z drugo in deloma šele s tretjo znanstveno, tehnično - tehnološko revolucijo, ki pa že zahteva tudi intelektualca z novo vsebino, z novo funkcijo (o tem kasneje).

Formalno pa se je uradno pričel uporabljati naziv intelektualec najprej v Evropi in kasneje v svetu po t.i. Dreyfusovi aferi (1898), kjer je bilo obtoženih veliko razumnikov kot "intelektualcev".

IV

Ko tako govorimo o sodobnem intelektualcu naj takoj dodam, da je ta sodobnost a) širša, ki se pričinja z t.i. zahodno (evropsko) civilizacijo, to je z renesanso oziroma s prosvetiteljstvom in zopet b) ožja - sedanja, recimo v zadnji polovici 20. stoletja, ki pa že ima že močne poganjke precej drugačne prihodnosti kot je sedanjost; ki ima šele provizorične nazive: po(st)industrijska družba (sistem), informacijska družba itd. (o tem več kasneje).

Če je sodobni intelektualec "otrok" te dobe - civilizacije, potem je njegov univerzalni kritični duh (mišljenje) dejansko sinteza vseh novih elementov sedaj prevladujočega družbenega sistema, a to je: a) novega splošnega strokovnega, na izkustvu temelječega znanja, b) znanosti nasploh in ožje, posameznih ved, ki je in-

telektualcu ekspertna podlaga, c) drugačne kulture v širšem pomenu, kot načinu življenja - delovanja, ožje, v žlahtnem pomenu pa kot nova umetnost vseh zvrsti, predvsem pa tiste, ki določa intelektualca kot posebnega sodobnega intelektualca (recimo, da je pisatelj ali pesnik) in na koncu č) sodobne, zlasti socialne filozofije, točneje neke svetovne nazorske filozofske smeri, ki naj bi mu pomagala oblikovati zorni kot gledanja, videnja, vrednotenja sveta, kot ga on celovito kritično percipira.

Vse to moramo upoštevati, ko poizkušamo okarakterizirati "lik" sodobnega intelektualca konec 20. stoletja.

Čeprav sem že v začetnih težah poskušal podati neko splošno opredelitev intelektualca, bi sedaj dodal še nekaj lastnosti za t.i. sodobnega intelektualca ("zahodnega tipa"). To je:

1) da se mora sodobni intelektualec glede na vse ožje delitev "dela" oziroma opravil oziroma funkcij - kot strokovnjak (ekspert) v svoji stroki, pa tudi preko njenih meja - neprestano izobraževati - z novimi (spo)znanji, ki segajo tudi v oddaljena področja, kot je npr. sodobna filozofija, umetnost..., iz katerih potem črpa relevantna znanja za vseobsežno, poglobljeno kritično analiziranje in oblikovanje sodb;

2) da se nekako pogloblja "nesrečna zavest" (glej razlago prej) sodobnega intelektualca, glede na poglobljanje družbenih razvojnih protislovij. Kar se kaže v nadaljnji alienaciji intelektualca od uradne družbe, pa tudi v njegovi frustraciji, zaradi česar se njegova kritika širi in krepi;

3) da postaja njegov produkt, glede na njegovo specifičnost kot miselnega konstrukta oziroma kot rezultat kritičnega intelekta in kot misel (ideja) s kritičnim nabojem, nekakšna prosta dobrina, katere redkost raste, ki pa je vse slabše cenjena in subvencionirana v uradni družbi; komercialno večkrat bagatelizirana, čeprav njena "vrednost", ne tržna, ampak razvojno - zgodovinska raste. Kar je dodatni razlog za povečanje frustracije sodobnega intelektualca.

Pomeni, da sta se spremenila: kot posledica takšnega razvoja materialnih - tehničnih in duhovnih - kulturnih "produktivnih sil", tudi značaj in vloga (funkcija) sodobnega intelektualca. Pri čemer imam v mislih mogočen, hiter razvoj znanja in znanosti in njegovo (njeno) vsestransko aplikacijo v obliki nove tehnike, tehnologije, komunikacijsko - informacijskega sistema. Produkcijska funkcija se je še bolj intelektualizirala, kaže se v zamenjavi (pretežno) fizičnega - rutinskega dela z (vse bolj) umskim (intelektualnim) delom. Tako, da so dobili umsko delo, znanje, *know how* ter neutelešeni tehnični in tehnološki napredek prvo mesto, to je največjo utež v produkciji večine produktov in storitev.

Povečala pa se je prav tako vloga umetnosti, zlasti uporabne, ali v produkciji blaga in storitev (npr. v stilizaciji, v promoviranju (oglaševanju) produktov itd.). Celo vloga filozofije, spoznavne teorije in logike se je povečala v podjetniški funkciji odločanja in v splošni ekonomski politiki. Tako postaja kritična dialektična metoda kot zgoščena kombinacija vseh teh elementov, pomemben sestavni del analiziranja stanj v (nacionalni, svetovni) družbi in mikrostanj v podjetjih - organizacijah (kot družbenih enotah).

Vsa ta dejstva nekateri sodobni intelektualci vse bolj upoštevajo in se tem dejstvom tudi prilagajajo. Za druge pa je danes v svetu prevladujoči ekonomski sistem še vedno klasičen sistem kapitala in dela, ki sta v antagonističnem razmerju (v obliki razredne borbe) in je torej glavna naloga sodobnega intelektualca, da ta nasprotja odkriva in jih biča ter se postavi v prve vrste kritikov oziroma revolucionarjev. Vprašanje je, s katero teorijo se strinjamo. Moja teza je, da danes neke podobne pojave protestov delavcev oziroma sindikatov, zlasti v Evropi, proti zmanjševanju njihovih pravic ne gre enačiti z razredno borbo v 19. stoletju. Gre za spremenjeni značaj tako delavcev kot predstavnikov kapitala, tudi za drugačne vzroke teh protestov in morebitnih posledic. Zlasti pa je potrebno gledati ta nasprotja z vidika hitrega, toda protislovnega sodobnega tehnično-tehnološkega in znanstvenega razvoja. Skratka, protislovnost situacija - kriza... razvite sodobne socialne družbe je po vzrokih, po vsebini pa tudi po posledicah precej drugačna, kot je bila na primer kriza družbe v 19. stoletju, ko je Marx pisal "Kapital". Tem protislovnem sodobne, "zahodne", tudi zrele industrijske družbe sekundirajo še druga lokalna ali svetovna protislovja, o katerih beremo vsak dan v časopisju.

Še posebej sodobni intelektualci morajo prisluhni nasprotjem v družbi, analizirajoč, od kod ta kriza ali krize, kako se te kumulirajo in na koncu že ogrožajo neko normalno sožitje slojev, razredov pa tudi narodov in držav.

Površinsko gledano kaže na to, da je s takšnim znanstvenim in tehničnim napredkom takorekoč konec s t.i. kritičnim intelektualiziranjem v ožjem pomenu. Vse bolj znanstveni način urejanja gospodarskih, socialnih, političnih, kulturnih itd. problemov naj bi izničil kakeršenkoli pomen intelektualca. Sodobnemu intelektualcu naj bi tako odzvonilo.

Nekateri kritiki intelektualcev so šli tako daleč, da so intelektualce proglasili za nasprotnike, če že ne za sovražnike znanosti, ker naj bi bili proti znanstvenemu načinu raziskovanja; da je danes njihov način razmišljanja o problemih sveta, družbe in človeka bolj podoben nekemu mitološko - filozofskemu razmišljanju, kar je bila značilnost razmišljanja modrecev pred nekaj tisočletji itd.

Toda pokazalo se je, da resnica ni tako "preprosta"; da tudi to novo obdobje (era) "poznanstvenovanja vsega" ne more odgovoriti na mnoga človekova vprašanja. Mnogi so mnenja, da več kot človek ve, prav po zaslugi znanosti, bolj je zbežan-zmeden zaradi mnogih vprašanj svoje eksistence, in ne samo zaradi končnega ali začetnega vprašanja - od kod smo in zakaj smo. Dokaz za takšno trditev je hiter razmah novih in novih mitoloških, mističnih - astroloških, kozmoloških itd. veččin meditiranja, katerim se predaja vse več ljudi, celo izobražencev. Dokaz torej, da t.i. eksaktna znanost kot matematizirana empirična - eksperimentalna znanost ne more odgovoriti na mnoga esencialna vprašanja na podlagi praktičnega eksperimentalnega razuma; da bomo morali še vedno upoštevati tudi kritični (imaginacijski) razum, ki misli s pomočjo izoblikovanih paradigem predelanih v hipoteze in teoreme, na temelju nekih izhodiščnih postulatov.

Kritika znanosti sodobnega intelektualca zato ni v tem, da jo v celoti odklanja, ampak v nečem drugem: 1) da bomo morali upoštevati oba načina razmišljanja o svetu, o človeku itd., 2) da čisto formalizirani način empiričnega znanstvenega raziskovanja ne vodi do odgovorov na vsa, zlasti esencialna vprašanja za človeka;

3) da je celo prednost metode razmišljanja (analiziranja) intelektualca pred dolgimi, zahtevnimi in formaliziranimi raziskovalnimi postopki t.i. raziskovalnih projektov, vsaj v nekaterih primerih. Primer. Ekonomist empirično raziskuje brezposelnost na temelju statistike, to je kvantitativnega izračunavanja v absolutnih številkah in odstotkih, izračunavajoč tako statistične sredine, korelacije, regresije itd. Pa vendar ne bo zadel bistva oziroma sploh ne bo odgovoril, zakaj sploh brezposelnost je, zakaj in za koga je zlo; ali je morda posledica naravne populacijske zakonitosti ali pa jo je mogoče razumeti kot napačno urejeni sistem ali pa napačno vodenje gospodarske in splošne politike razvoja itd. Kar pomeni, da potrebujemo še drugačen pristop, drugačno metodo proučevanja zlasti fenomenov z družbenega humanističnega področja, ki jo osebno imenujem postulatna, paradigmatična, tudi imaginacijska- deduktivna metoda spoznavanja resnice.

Tako sodobni intelektualec uporablja takorekoč obe metodi, ki jih razlikuje med seboj. Druga se razlikuje od prve kot metode konvencionalnih raziskovalnih skupnosti, ki raziskujejo po pravilih in kanonih, po katerih se ravna samo formalizirano raziskovanje. Intektualec se s tem ne spušča na raven kritike teh konvencionalnih spoznanj in institucij, ki jih ta spoznanja sporočajo. To pomeni, da sprejema le tista spoznanja, ki pomenijo zanj tudi paradigme. Po mnenju intelektualca t.i. čisti, to je empirični raziskovalci, počno to kot intelektuali, čeprav tega ali nočejo priznati ali pa ne vedo. To nadalje pomeni, da sprejemajo postopek ali metodo intelektualcev kot način razkrajanja starih idej - paradigem in vzpostavljanja novih.

Trdim, da so intelektuali le proti čisto formaliziranemu, nekritičnemu raziskovanju, se pravi preko t.i. "raziskovalnih projektov" (Th. Kuhn), kot edino "normalnemu znanstvenemu" raziskovanju.

V tem je tudi, po mnenju sodobnih intelektualcev, razlika med pozitivistično - tehnično in intelektualno inteligenco. Prva raziskuje podrobno le, kot pravijo, notranji prostor obstoječe paradigme in morda še nova polja njene aplikacije; druga išče rešitev - resnico tudi izven neke obstoječe paradigme, tudi preko njenih meja, v novi paradigmi. Tako so prvi v očeh intelektualcev samo žanjci - rentniki, ne da bi sejali (a Nietzsche pravi, da je žetev dekadenca, setev pa ne...). Intektualec raziskovalec pa je sejalec. Ali, če je za tehnično raziskovalno inteligenco značilen "apolinski" profesionalizem (ki ga Gouldner sočno imenuje "komunizem skromnih"), je za raziskovanje intelektualca značilen "romantičnejši idiom kreativizma" (tudi Gouldner 1975).

Intektualec prihaja tako s svojim "raziskovanjem" (razmišljanjem) pred javnost z novimi paradigmi kot novo resnico (Schumpeter je ta postopek imenoval "kreativno destrukcijo"); kot nekakšno novo (za)vest družbe, kot relativno resnico - kot "hubris racionalizma". Vedno z neko (vsaj v ozadju) eshatološko, mesiansko zastavljeno "končno resnico" - teorijo (Frankel 1974), kot drugačno, idealno stanje, kot neka zamišljena potreba (o kateri vsi sanjamo) o popolni odrešitvi ali osvoboditvi (kar je tudi nekaj religioznega, saj imajo to idejo tako rekoč vsajeno v svoj nauk vse vere).

To protislovje, ki se ga pravi intelektualec zaveda, je v njegovi zavesti odprojecirano kot globoko protislovje, ki nujno dela iz nekega intelektualca "nesrečno

zavest" (Sartre 1970, ta pa po Heglu), v kateri pa naj bi intelektualec užival kot svoji "srečni zavesti" (zopet Sartre).

Seveda so vse te konsideracije o intelektualcu izoblikovane na primeru t.i. "zahodnega sveta". Potrebne bi bile nove študije, da bi zvedeli, koliko ti isti teoremi veljajo za t.i. "vzhodni svet", ki v eni - meditacijsko mitološki - obliki že preplavljajo tudi naš knjižni trg.

V

In na koncu še vprašanje, ali je sodobni tip intelektualca za vedno, tudi za prihodnost - bližnjo in daljno? Ali nismo na velikem križpotju; vse bolj priča takšnim spremembam (pozitivnim in negativnim) v načinu materialnega in duhovnega produciranja, ki človeški rod ne približuje trajnemu napredku in blaginji, kot zatrjujejo še vedno neki politiki. Ampak prej in bliže kataklizmi ali apokalipsi - če ta (rod) ne bo ničesar bistvenega spremenil.

Glede same usode t.i. sodobnega intelektualca sta dve nasprotni tezi in ena vmesna. Ena teza je, da takšenega intelektualca kot je bil do sedaj, v prihodnosti ne bo več. Doživlja neke vrste evtanazijo. Saj takšnega tipa človeka - izobraženca ne potrebuje novi, recimo mu: avtomatski (kibernetizirani), visoko tehnologizirani in racionalizirani sistem. Nekateri takšno družbo imenujejo po(st)industrijsko. Tudi informacijsko, elektronsko komunikacijsko itd. družbo. Druga teza je, da bi morali spremeniti ves sistem tako, da bi postali vsi ljudje intelektualci, s tem pa tudi med seboj kot bratje (Gouldner 1975); torej neki svet, ki ga je že Marx izoblikoval v t.i. asociacijah svobodnih in enakih ljudi.

Obstaja pa tudi vmesna teza (Morin 1960): da bi morali opustiti misel o nekem mitu o intelektualcu, ki meni, da je moč rešiti vse s koncentracijo problemov v kritičnem umu. To pa je mitologizacija. Zaradi tega je on za neko demitologizacijo t.i. sodobnega intelektualca kot pogoj za vzpostavitev in uveljavljanje neke intelektualnosti v nekem novem, pravilnem pomenu. Toda prav poudarek na "novem" je problem za to tezo.

Ena možnost je, da bi se nova intelektualnost usmerila (kot se že) k novi mitologizaciji, ki se kaže v novi mistifikaciji vseh vprašanj sveta oziroma življenja. Še posebej, ob močnem sodelovanju t.i. vzhodnjaške "prenovljene" mistične miselnosti. Za takšno novo intelektualnost Morin prav gotovo ni.

Druga možnost je, da se bo z zmanjševanjem primarnega in sekundarnega pa tudi že terciarnega sektorja, hitreje pričel razvijati kvartarni ali kvintarni sektor, ki predstavlja nekako neposredni spoj človekovega praktičnega in kritičnega idejnega - paradigmatičnega uma, kar bi pripeljalo do nekega obnavljanja panog ali vej dejavnosti, ki delujejo na temelju mikrovalovnega mišljenja komuniciranja (glej Schumacherjevo delo: *Small is beautiful*, temelječe na budističnem nauku o individualnem delu). To bi pomenilo novo delitev dela ter obenem ustvarilo možnost za trdnjše, bolj človeško integracijo v svetu, kot smo ji danes priča.

So pa še druge možnosti; ena je npr. "samouničenje" človeka samega.

Osebnostno sem mnenja, da postajajo intelektualci, ko se produkcija intelektualizira (postaja primarna umska dejavnost) in kapital scientizira, tehnokratizira in

birokratizira (če se izrazim v klasični revolucionarni dikciji), "avantgarda" sodobne napredne inteligence (oziroma njen vodilni del), kot najpomembnejša sila proti prevladi (oblasti) birokracije in tehnokracije.

J. Prevert pravi, da "intelektualcem ne smemo dovoliti, da bi se igrali z vžigalicami" (verjetno so zanj vžigalice v rokah intelektualcev: kritično angažirani um in delovanje). To pa bi bilo tako, kot da bokсар ne sme bokсati z rokavicami, da izurjen pilot ne sme pilotirati najhitrejših letal; torej, da človeški rod ne bi smel imeti ljudi - oseb kot intelektualcev, ki posedujejo globlje, prodorne, kritične, vsestransko angažirane, izzivalne misli. Moj *plaidoyer* za intelektualce je v tem pomenu; nikakor ne kot njihova apologetika.

LITERATURA

- Bon, Fr. in Burnier, M.-A. 1966. Les nouveaux intellectuels, Paris, Editions Cujos.
Fougeyrollas. 1960. Le mot intellectuel. Arguments, 20.
Frankel, Charles. 1974. The Plight of the Humanist Intellectual. Encounter, 8.
Gouldner, Alvin. 1975. Prologue to a theory of Revolutionary intellectuals. Telos, 26.
Lapassade, Georges. 1960. Rousseau et les encyclopedistes. Arguments, 20.
Morin, Edgar. 1960. Intellectuels: critique du mythe et mythe de la critique. Arguments, 20.
Sartre, J. P. 1970. Intervju: L'ami du peuple. L'Idiol international, 10.
Sartre, J. P. 1972. Plaidoyer pour les intellectuels, Paris, Gallimard.
Sartre, J. P. 1981. Filozofija-estetika-politika (prevod), Ljubljana, Cankarjeva založba.